

LIBRIS

We know
books

Tudor Cățineanu

**CONFIGURAȚII „FIZICE”
ȘI
EXERCITII METAFIZICE**

E I K O N

Cluj-Napoca, 2013

CUPRINS

ARGUMENT	5
ANA ȘI IPOSTAZELE EI	9
DOUĂ BALADE	24
CASA ȘI DRUMUL	39
CONCEPTUL ȘI CONCEPȚIA	56
VIZIUNEA ȘI FAPTA	76
EXEMPLUL – EXEMPLIFICAREA	92
NUMERELE – DESTINUL NUMĂRULUI 10	105
ETCETERA	134
MĂSURA VIDĂ SAU CONFUZĂ	147
TREBUIE!?	165
EU ȘI NOI ÎNTRE G.-P.-I.	178

FIGURA – CARACTERIZAREA – MOBILUL.....	194
DISCURSUL – DISCURSIVITATEA.....	209
TĂCEREA.....	239
MATRICEA – METODA MATRICEALĂ	288
REGISTRUL IDENTITĂȚII.....	319
CERCURILE – SFERA.....	342

ARGUMENT

Textele cuprinse în această carte nu sunt *construite*, de genul celor practicate în cartea numită *Construite* (Sinapsa, 2000). Ele se înscriu între *eseu* și *studiu*, cu deplasarea accentului spre unul sau spre altul dintre cele două genuri, în funcție de natura temei tratate. Cu *studiul*, accentul se poate deplasa spre *geometric*, iar cu *eseul*, accentul se poate deplasa spre *ludic*.

În abordarea temelor, ca grad de complexitate a lor și ca formă de expresie, am avut de la bun început în vedere un virtual cititor *median*. Înțeleg prin „cititorul median” absolventul unei Facultăți, oricare ar fi ea.

Majoritatea temelor au profil filosofic, dar din punctul nostru de vedere, Filosofia nu este nici deasupra Lumii, nici în afara Lumii. Poate că Filosofia, pe cercul ei cel mai cuprinzător, care este Metafizica, este prezentă chiar în „miezul Lumii”, ca și în intimitatea ființei noastre, adică în Sinele nostru, că știm, că nu știm. Probabil că „În Sine”-le lucrurilor exterioare și a Lumii lor, are secrete corespondențe și poate fi regăsit în Sinele nostru interior, subiectiv. Prin parcurgerea, în ambele sensuri, a acestor corespondențe, cititorul, respectiv omul (oricare și fiecare) s-ar putea simți mai puțin străin într-o Lume străină, adică s-ar putea simți în această Lume și

oarecum *la el acasă*. Vorba cântecului: „Lume, Lume, soră Lume”. Cartea este organizată în două cicluri, aflate și în prelungire, ca tematică și grad de complexitate.

Primul ciclu, *Configurații „fizice”*, tratează teme-probleme din viața actuală, din viața cea de toate zilele (poate chiar și din nopțile noastre). Ciclul începe cu *Ana și ipostazele ei*, care este un profil multiplu și o emblemă. Urmează *Două balade* în care este vorba de *Miorița* și de *Meșterul Manole*. Baladele definesc, în limbaj poetic și anonim, două trăsături esențiale ale spiritualității poporului român. Ele exprimă două *constante*, care se conservă *sub* oricare transformare istorică, de context; că știm că nu știm, că vrem că nu vrem, că ne place, că nu ne place. Parțial, împărtășim viziunea structuralistă asupra Lumii, viziune potrivit căreia transformările reale din istoria reală, sunt doar *graduale* și se petrec doar la scara secolelor, chiar a mileniilor. Schema unui progres liniar și continuu ascendent este o *proiecție europeană*, care are la bază o perspectivă specială, doar una dintre toate perspectivele posibile asupra Existenței. Această perspectivă specială măsoară mai degrabă suprafețele cantitative, decât temeiurile calitative. Sau, cu o metaforă epistemică acreditată de Goethe, această perspectivă – pe care o putem numi „progresivistă” – măsoară mai degrabă „coaja” decât „miezul”. Ea eludează, sau nu pune accentul necesar pe faptul că de la sămânță până la pom, mărul rămâne măr și părul rămâne păr. Tot așa, dacă ajunge să fie om, și omul rămâne om. El nu va ajunge să fie „Supra-Om” nici chiar la „a doua venire a Domnului”. Mai degrabă

el poate ajunge „neom”, întorcându-se la condiția primatelor. Să cobori este foarte ușor, mai ales dacă nu „frânezi”. În niciun caz nu este vorba aici de a contesta *calitatea*, sau faimosul „salt calitativ”, care sunt evidente chiar intuitiv. Este vorba de a înțelege că și *calitatea* și, mai ales „saltul calitativ” sunt, în esența lor adâncă – cel puțin deocamdată – aproape de neînțeles, ca și Infinitul, de altfel. Probabil că de aceea, Immanuel Kant a definit acest „miez” al Lumii ca fiind „Lucru în sine”. Primul ciclu se încheie cu *Tăcerea*. Toate textele primului ciclu sunt și de sine stătătoare, au autonomia proprie, dar ele sunt ordonate și progresiv, inclusiv prin *a.b.c*-ul lor conceptual, pentru ca cititorul să poată intra firesc în al doilea ciclu.

Al doilea ciclu, *Exerciții metafizice*, – conținând doar ultimele trei texte – merge în prelungirea primului, cum spuneam, dar modifică radical orizontul temelor până la „Cuprinsul de necuprins” al Lumii, al Existenței. Definim aici în termeni expliți și ca o ipoteză de lucru, Matricea și Metoda matriceală. Această Matrice am folosit-o în două volume anterioare – *Structura unei sinteze filosofice* – care analizau viziunea metafizică a lui D.D. Roșca. Metoda – care este pluri-disciplinară și meta-disciplinară, deci integrativă – este aplicată parțial la toate temele cărții, chiar potrivit unei formule proprii, care îngăduie extinderea sau restrângerea componentelor Matricii, înțelese ca „unghiuri” de abordare, ca „perspective”. Ultimul text, *Cercurile-Sfera* cuprinde retroactiv întreaga materie de analiză a cărții și deschide proiectiv o altă carte virtuală: *Axiologia Negativului*.

Cele 17 teme ale cărții sunt distincte, dar ele și interferează. De aceea, unele concepte, enunțuri și chiar expresii, revin de la o temă la alta, ca niște leit-motive. Cititorul atent va observa însă că aceste reveniri în text (remanențe) se însoțesc cu nuanțe noi, datorate contextului temelor tratate. Fiind denotative, nuanțele sunt și conotative, contextuale.

Cât privește titlul cărții, m-am gândit mai întâi la termenul „solfegii”, pe care – într-un anumit înțeles – l-am aflat de la Constantin Noica. Cu domnul Constantin Noica am avut o relație exemplară, ca de la Profesor la „învățăcel”. Profesorul, mi-a recomandat cândva ca, din când în când, să *solfegiez*, cum făcea de altfel și dânsul. Pianistul stă la pian și solfegiază. Adică, își menține forma exersând, repetând liber – în afara constrângerii unui spectacol public – „alfabetul” muzical. Altfel, există riscul sau pericolul ca, tratând probleme foarte complexe – unele chiar complicate –, să uiți *a.b.c.*-ul domeniului în care trudești, sau te trudești, sau care te trudește. Din acest punct de vedere, toate textele, dar mai ales *Exercițiile metafizice* pot fi văzute și ca niște „solfegii”.

În limbajul lui Aristotel, forma de expunere la care am recurs nu este „esoterică” (adică pentru sine, sau pentru mine), ci „exoterică” (adică pentru ceilalți). Celălalt este, cum spuneam, cititorul *median*, care este, după autor, și primul judecător și primul mediator.

Tudor Cățineanu

ANA ȘI IPOSTAZELE EI

Numele Ana este un nume atât de simplu, inclusiv fonetic: *a-n-a*. Când învață alfabetul, prima literă cu care se întâlnesc copiii (elevii) este litera A. Atunci ei află că oricare literă poate fi mică, aici „a” – așa cum sunt și ei –, sau poate fi mare, aici A – așa cum sunt părinții lor. Cu această ocazie, ei exersează corespondența (în două sensuri) dintre litera pronunțată *oral* și litera *scrisă* (diferență care stă, ca o axiomă, la baza distincției pe care o vor face mai târziu între „limbajul verbal” și limbajul „non-verbal”). Apoi, vor afla și diferența dintre consoane și vocale. Vorba lui, a copilului, dar intermediată de matur: „Vezi, încetul cu încetul/Învățai tot alfabetul”. Tot acum, în *Abecedar*, ei se întâlnesc și cu primul exemplu, care leagă două sau mai multe cuvinte, deci cu prima propoziție, care este: „Ana are mere”. Știm deja că cei mai mulți elevi, nu au dificultatea pe care a avut-o Nichita Stănescu, în a trece de la două litere *o-i*, la substantivul plural *oi*. O turmă de *oi* – se gândea copilul – nu are cum să încapă între două litere *o-i*, iar aici, incipientul poet avea o logică imbatabilă. Majoritatea copiilor trec ușor și firesc, de la *m-a-m-a*, la *mama*, pe care deja o văd în fața ochilor. Tot așa, ei trec ușor de la *a-n-a* la *Ana*, mai ales, dacă o

mătuşă, o verişoară, o prietenă, sau o vecină se numesc (se cheamă) Ana. Tot acum – şi aici – ei mai învaţă că substantivele *comune* se scriu cu literă mică, iar substantivele *proprii* (un *nume*, care poate ajunge şi *renume*) se scriu cu literă mare. Deci se scrie „mama”, pentru că oricine are o mamă, dar se scrie Ana, pentru că numele ei este mai rar, deşi este prima în *Abecedar*. Copiii (elevii) vor afla cu timpul că prin ipostazele pe care le-a luat în viaţă şi în istorie, Ana a devenit aproape o emblemă, adică o fiinţă exemplară şi memorabilă. Iată câteva ipostaze ale ei, ale Anei:

1. În memoria (imemorială) a poporului român, prima Ană este aceea a baladei *Meşterul Manole*. La porunca lui Negru Vodă şi împreună cu alţi „Nouă meşteri mari/ Calfe şi zidari”, Meşterul Manole construieşte o mânăstire „Pe Argeş în jos/ Pe un mal frumos”. Numai că, potrivit unei fatalităţi obscure, ceea ce construiesc meşterii în timpul zilei, se dărâmă în timpul nopţii. Meşterul Manole are un vis: dacă prima femeie (soţie sau soră), care va veni la ei, va fi zidită în construcţie, aceasta va dura, nu se va mai dărâma. Dar, prima care vine este chiar Ana, soţia lui Manole. Manole îl roagă pe Dumnezeu, să o oprească pe Ana cumva, din drumul către Mânăstire, care era şi drumul nenorocirii ei. Dumnezeu îi ascultă ruga şi dă „ploaia”, apoi „vântul”, ca stihii dezlănţuite. Dar Ana vine, neabătută, ireversibil, învingând „ploaia” şi „vântul” lui Dumnezeu. Ana este zidită şi se stinge în suferinţă. Purta deja în fiinţa ei şi un „copilaş”, iar prin zid i se mai aude vocea: „Zidul rău mă strânge/

Copilașu-mi plânge/ Viața mi se stinge”. Fără să știe și să vrea, Ana este „veriga” și victima unui Destin, care pune în joc jertfa și suferința. Prin vocea Corului antic, Sofocle ne spune: „Prin faptul că suferim, recunoaștem că suntem vinovați”. Dar nu putem vedea nicicum care ar putea fi vinovăția Antigonei din tragedia antică, sau vinovăția Anei din balada românilor. Ar putea fi doar „vinovăția fără vină”, care este chiar cifra tragediei. Acest cifru secret îl putem regăsi și în tragedia lui O'Neill, *Din jale se întruchipează Electra*. Dostoievski afirma (credea) că numai prin suferință se poate ajunge la credința creștină, aducând un elogiu indirect suferinței, iar Ana lui Manole este zidită chiar la temelie unei Mânăstiri. Dar, de ce tocmai Ana, prima care a venit, înfruntând „ploaia” și „vântul” lui Dumnezeu? Cea mai vrednică dintre femei (dintre soții și surori) este supusă suferinței și este efectiv jertfită. Doar cu această jertfă, Mânăstirea durată în spațiu – durută și îndurată – mai durează și azi și va dura în eternitate. S-ar putea ca Destinul Anei să fie unul mai cuprinzător. În acest caz, înțelesul baladei nu se circumscrie unui loc izolat – locul Mânăstirii de „Pe Argeș în jos” –, ci este omniprezent, ca Destin al unui popor și al unei țări, Ana lui Manole fiind *emblema* acestui Destin. În înțeles rembrandian, clar-obscurul este clar, în calitatea lui de clar-obscur. În acest înțeles, și Emblema-Ana este una clar-obscură, ca intersecție între viață și moarte, ivire și stingere, înălțare și prăbușire, noroc și nenoroc, în esență, ca Destin.

2. Ana intră și rămâne în baladă și în mit. Cum sugeram, ea este eternă, odată cu balada ei și a noastră. O a doua Ană ține de limbajul literar românesc, folosit în limba română. Numai geniul lui Rebreanu putea găsi, pentru personajele sale principale, nume atât de simple, nume fundamentale: el este Ion și ea este Ana. Aici întregul curs al poveștii românești (care este și realitate, dar și tâlc supra-istoric), pune în joc un înțeles dramatic și, la limită, tragic, al existenței umane. Tema centrală am putea să o definim și așa: e vorba de războiul dintre *iubire* și *bogăție* (avere), război în care iubirea pierde, ocazie cu care se pierde tot, ca în tragediile antice. Imaginea prin care se intră în roman (și în satul ancestral) este aceea a lui Iisus crucificat, iar la ieșirea din roman (și din sat), ne întâlnim, circular, cu aceeași imagine, a lui Iisus crucificat. Cercul destinului s-a închis. A doua ipostază a aceleiași cruci, este, însă, erodată, este marcată de vremea rea, ploioasă, ca și de nenorocirea petrecută în miezul satului, pe vremea aceea. Probabil că Ana Karenina este sora mai mare și aristocrată – de peste Nistru, de la Nistru „mai în jos” – a sărmanei noastre Ana din Ardeal.

3. O a treia ipostază a Anei nu este nici mitică și nici românească, ci istorică. Este vorba despre Ana Ipătescu. Fiind elev și învățând Istoria Patriei, am aflat despre Ana Ipătescu. Nu cred că știu mai mult acum despre ea, decât am aflat atunci. Dar ce m-a surprins și m-a impresionat profund, era prezența unei femei curajoase într-un mediu dominat statistic de bărbați. Stilul picturii, care o păstrează

și ne-o redă, este romantic (Rosenthal). Dar echilibrul clasic al compoziției, este baso-reliefat de pregnanța figurii și a gesticii Anei Ipătescu. Ca și în celebra pictură a lui Delacroix, figura femeii domină și atrage ca un magnet, toată mulțimea împrejmuitoare, întreg contextul. Imaginea Anei Ipătescu mi-a rămas în memorie, de când eram elev. Dar Ana Ipătescu mi-a rămas nu numai în memorie, ci și în ființă, ca o figură exemplară a Istoriei noastre naționale.

4. Tot pe linie istorică, mai vine o Ană, care se numește Ana de Noailles. E deja o Ană în condiția ei princiară, ca descendență și ca destin (familia Brâncovenilor). S-a născut la Paris și a fost botezată cu numele Ana. Apoi a devenit și Contesă de Noailles. Condiția ei de poetă rămâne în seama judecății criticilor. George Călinescu, în a sa monumentală „Istoria literaturii române de la origini până în prezent” consideră că poeta era „lipsită de loialitate față de rădăcinile sale românești”. Aceasta ar putea fi „partea goală” a paharului. Pentru mine rămâne esențială prestația ei culturală, ca *sinapsă* între două popoare gemene și țări fraterne: România și Franța. Să fii descendentă a unei spițe nobiliare românești, iar la Paris să fii botezată Ana, acesta este un semn, un dublu semn: că te miști între două patrii, patria originară, de unde îți iei numele și patria adoptivă, unde îți joci destinul. Ana – devenită de Noailles – și-a jucat destinul exemplar. Se spune că a murit fără a fi bolnavă, și că nu a suferit în viață, de niciun fel de boală. Din punctul meu de vedere, Ana de Noailles

este una din premisele discrete, difuze, dar elocvente, ale actualei integrări europene.

5. Cum Istoria se schimbă – uneori după o logică illogică –, ne întâlnim și cu Ana comuniștilor, Ana Pauker. Numele ei originar era Hanna Rabinsohn, iar prin căsătorie a devenit Ana Pauker. Nu am prea multe informații despre ea. Am văzut-o în câteva imagini și i-am văzut prestația oratorică, activă, agresivă. Ca și alți evrei de atunci, (împreună cu alți români și alți unguri etc.) se mișca glorios între puterea sovietică și amărâta noastră de țară, lovită în soartă din toate părțile. Sunt un om prea serios pentru a fi rasist sau, în acest caz, antisemit. Votiez, fără rest, cu admirabila propoziție a lui Albert Camus: „Îmi iubesc prea mult patria, ca să fiu șovin”. Din ebraicul Hanna derivă firesc – tradus în spațiul mioritic – numele Ana, acesta fiind un nume fundamental al românilor, de la Ana lui Manole încoace. Mai puțin firesc a fost comportamentul „tovarășei Ana”. În grecește, prepoziția „ana” înseamnă „mișcarea în sus”, iar „tovarășa Ana” avea, ca imagine fundamentală și ultim reper „de sus”, nu pe Iisus, ci pe „Tovarășul Stalin”. Cred că de la domnul Silviu Brucan am informația că în partea finală a vieții dânzei, Ana Pauker era răsfățată, de către colegii etnici, sau de partid, cu diminutive de genul: Anuță, Anișoară... etc. Plasticitatea limbii române este inepuizabilă.

6. Trecem într-o altă secvență a Istoriei Patriei noastre. Și cu ajutorul (sau acordul) Anei precedente, vine dictatura și, odată cu ea, disciplina cazonă, pe toate planurile, pe orice plan. În aceste

condiții, unii fac una, alții fac alta, în limite riguros prestabilite. În acele condiții, o altă Ană a devenit Ana Aslan. Îmi îngădui expresiile: solitară, singulară, exemplară. Nici aici nu am informații tehnice suficiente, de specialitate. Oricum, prin ceea ce a făcut, Ana Aslan este o valoare, concomitent națională și universală. A fost într-o zi (*illo tempore*) în vizită la familia Diaconescu (socrii mei). Doamna Diaconescu mi-a relatat cu emoție vie, întâlnirea cu Ana Aslan. Am dedus că noua Ană era un model de organizare, corectitudine și bun simț. Și ce frumos o cheamă: Ana Aslan. Și pe ce idee, științifică și terapeutică, mergea: pe virtuala prelungire a vieții, deci pe virtuala nemurire a noastră, a tuturor muritorilor. Cu Ana Aslan intră în joc „lumina științei”, care este – parțial și potențial – coincidentă cu „lumina vieții”.

7. Mai vin, desigur, și alte Ane, derivate din prima Ană, prezente în cultura populară, în folclor. Vine, spre exemplu, Ana Lugojana, care nu a dispărut niciodată. Dacă Banatul este „fruncea”, el trebuia să o asocieze pe Ana noastră eternă, cu Banatul și cu Lugojul, pentru ca Ana să fie și Ana Lugojana. Dar, în contrapunct armonic, ascultați cântecul lui Ioan Bocșa despre Ana lui, din Ardeal, cântec din care rememorez aici numai câteva versuri: „Ană, zorile se varsă,/ Lasă-mă să merg acasă/ La copii și la nevastă” și, după câteva momente de tăcere, „Ană, zorile se varsă,/ Stinge lampa de pe masă/ Lasă-mă și nu mă lasă”. Și mai este încă o Ană, tot ardeleană. Aici intră în joc vocea ei, ca un cântec-descântec: „Ioane, Ioane, drag mi-